ISSN: 2147-5121 / E-ISSN: 2717-7610

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Bilimsel Hakemli Dergi

Yıl: 2025 Cilt: 13 Sayı: 2

NUSBD

Yayın Aralığı: Yılda 2 Sayı - Başlangıç: 2013

İstanbul Nişantaşı University Journal of Social Sciences

Scientific Refereed Journal

Year: 2025 Vol.: 13 Issue: 2

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1746092

NORMAL VE İKTİDAR: ERVİNG GOFFMAN VE MİCHEL FOUCAULT'NUN GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Mehmet TAN

Siirt Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

e-posta: mehmet.tan@siirt.edu.tr

0000-0003-0398-9961

Dr. Öğr. Üyesi Murat TOPRAK

Siirt Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

e-posta: murattoprak88@gmail.com

0000-0002-3732-6026

ÖZ

Bu çalışma, gündelik hayat sosyolojisi bağlamında Erving Goffman ve Michel Foucault'nun toplumsal norm, iktidar ve sapma kavramlarına yönelik yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir şekilde ele almaktadır. Goffman'ın mikro etkileşim düzeyinde geliştirdiği "damga" ve "sahneleme" kavramları, bireyin gündelik ilişkilerde normallik sınırları içinde nasıl konumlandığını anlamaya imkân sunarken; Foucault'nun iktidar, disiplin ve gözetim merkezli yaklaşımı, normallik kavramını makro düzeydeki toplumsal düzen ve iktidar ilişkileriyle birlikte ele almaktadır. Her iki düşünür de normların toplumsal inşa sürecinde bireyin konumlanışına dair farklı fakat tamamlayıcı kuramsal çerçeveler sunmaktadır. Foucault'nun iktidar ve güç ilişkilerine dair fikirleri, toplumsal düzenin anlamlandırılmasında öne çıkarken, Goffman'ın teatral performans kavramı, gündelik etkileşimlerin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, literatürde yer alan Goffman ve Foucault karşılaştırmalarına katkı sunmayı ve gündelik hayat pratikleri üzerinden normallik-iktidar ilişkisini hem mikro hem makro düzeyde görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Goffman, Foucault, normal, iktidar, gündelik hayat.

NORMAL AND POWER: ERVİNG GOFFMAN AND MİCHEL FOUCAULT COMPARİSON İN THE CONTEXT OF SOCİOLOGY OF EVERYDAY LİFE

ABSTRACT

This study comparatively examines Erving Goffman and Michel Foucault's approaches to the concepts of social norms, power and deviance in the context of the sociology of everyday life. While Goffman's concepts of "stigma" and "staging" developed at the level of micro-interaction provide an opportunity to understand how the individual is positioned within the boundaries of normality in everyday relations, Foucault's approach centered on power, discipline and surveillance deals with the concept of normality together with macro-level social order and power relations. Both thinkers offer different but complementary theoretical frameworks on the positioning of the individual in the social construction process of norms. While Foucault's ideas on power and power relations come to the fore in making sense of social order, Goffman's concept of theatrical performance plays a critical role in understanding everyday interactions. This study aims to contribute to the comparisons between Goffman and Foucault in the literature and to make the relationship between normality and power visible at both micro and macro levels through everyday life practices.

Keywords: Goffman, Foucault, normal, power, everyday life

Geliş Tarihi/Received: 18.07.2025 | **Kabul Tarihi/Accepted:** 03.10.2025 | **Yayım Tarihi/Printed Date:** 30.12.2025

Kaynak Gösterme: Tan, M. ve Toprak, M. (2025). "Normal ve İktidar: Erving Goffman ve Michel Foucault'nun Gündelik Hayat Sosyolojisi Bağlamında Karşılaştırılması". *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2) 771-783.

GİRİŞ

Gündelik hayattainsan etkileşimleri ve toplumsal düzen belirli normlar ile düzenlenmektedir. Toplumsal hayat kendi içinde bir tutarlılık inşa etmektedir. Rutin, etkileşim ve temaslarda belirli kurallar çerçevesinde düzen var olmaktadır. Söz konusu düzende çelişkili durumların olması bile kendi içinde belirli bir düzene dayanmaktadır. Bu bağlamda gündelik hayatta yer alan düzen ve düzensizliklerin belirli dayanakları olabilmektedir. Sosyal temas, etkileşim ve rutinler iktidar ilişkileri bağlamında oluşabilmektedir. Anlatılmak istenen iktidar ilişkileri, yalnızca devlet ya da yasa koyucu kurumlar gibi merkezi ve resmi otoriteler değil, aynı zamanda gündelik hayatın içinde dağılmış, çoğu zaman görünmez olan, normlar, alışkanlıklar, söylemler ve sosyal ilişkiler aracılığıyla işleyen güç mekanizmalarıdır.

Gündelik hayat sosyolojisi ekseninde kendine özgün yaklaşımları ile Foucault ve Goffman isimleri dikkat çekmektedir. Farklı yaklaşımlarla görüşlerini geliştiren her iki ismin gündelik hayatı anlamamızda önemli katkıları olmuştur. Bu çerçevede her iki düşünürün genel olarak sosyolojiye özel olarak gündelik hayat sosyolojisine önemli kavramlar kazandırdığı aşikârdır.

Hem Goffman hem de Foucault gündelik hayatta insan ilişkilerini anlamlandırmada benzer yaklaşımlar ortaya koyabilmektedir. Goffman, damgalamanın insan ilişkilerinin her alanında mevcut olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, herkesin birbirini damgalaması nedeniyle "normal" ve "sapkın" kavramlarını kullanır. Foucault da benzer şekilde, iktidarın toplumsal ilişkilerin her yönünde var olduğunu vurgular. Foucault'nun yaklaşımı, "normal" ve "anormal" kavramlarının toplumsal inşasını ve bu süreçteki güç dinamiklerini sorgulamaktadır. Toplum, normları belirlerken bu normların dışındaki bireyleri izole ederek kendi kimliğini pekiştirir. Bu şekilde izole edilen bireyler, normatif olanın tanımlanmasında referans noktaları haline gelir. Foucault, bu çerçevede iktidarın bedenler üzerindeki etkisini, disiplin teknikleri ve toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik stratejiler aracılığıyla ele alır.

Gündelik hayat sosyolojisi çerçevesinde Foucault ve Goffman, farklı kuramsal geleneklerden beslenmelerine rağmen bireyler arası ilişkileri ve toplumsal düzeni anlama konusunda önemli katkılar sunmuş iki düşünürdür. Her iki isim de bireyin gündelik yaşam içerisindeki konumunu, toplumsal normlarla ve bu normların belirlediği sınırlarla olan ilişkisi üzerinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda, Goffman ve Foucault'nun çalışmaları, sosyolojide özellikle "normal" ve "anormal, "birey" ve "toplum", "özne" ve "iktidar" gibi dikotomiler üzerinden gündelik yaşamın dinamiklerini farklı şekilde değerlendirmektedir.

Goffman (2019a), özellikle etkileşim ve ritüelleri bağlamında geliştirdiği "damgalama" (stigma) kavramı ile gündelik yaşamda bireylerin toplumsal normlardan sapmaları durumunda nasıl etiketlendiğini açıklamaktadır. Goffman'a göre toplum, bireyleri görünüşleri, davranışları ya da geçmişleri üzerinden damgalamaktadır. Bu süreçte birey ya "normal" olarak kabul edilmekte ya da "sapkın" olarak dışlanmaktadır. Damgalama, yalnızca bireyin toplum içindeki statüsünü değil, aynı zamanda bireyin kendini algılayış biçimini de şekillendirmektedir. Goffman (2016), bu durumu sahne metaforu üzerinden ele alır ve bireylerin toplumsal rolleri "sahne önü" ve "sahne arkası" ayrımıyla nasıl yönettiğini analiz eder.

Foucault (2012) ise daha makro bir düzeyden yaklaşarak, toplumsal normların ve bu normlara uymayan bireylerin belirlenme sürecini iktidar ilişkileri bağlamında değerlendirmektedir. Onun (1992) "disiplin" ve "biyoiktidar" kavramları, bireylerin bedenleri ve davranışları üzerinden nasıl denetlendiğini ortaya koymaktadır. Foucault'ya göre "normal" olan, toplumsal iktidar mekanizmalarının dayattığı bir inşa ürünüdür; bu normların dışında kalan bireyler ise "anormal" olarak konumlandırılmakta ve dışlanmaktadır. Bu dışlama süreci hem normatif yapının sınırlarını belirlemekte hem de iktidarın yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Özellikle delilik, suç ve cinsellik gibi alanlara dair çalışmalarıyla Foucault, toplumun "öteki"yi nasıl inşa ettiğini ve bu inşa sürecinde bilgi, iktidar ve söylem ilişkilerinin rolünü detaylandırır. "Biz modernler, deliliğin, nevrozun, suçun ve toplumsal uyumsuzlukların altında yatan ortak bir endişe deneyimini fark etmeye başlıyoruz" diyen Foucault (2017: 177), bu tespitiyle modern toplumun normallik sınırlarını belirleme çabasına işaret etmektedir. Bu sınır belirleme durumu sadece bireylerin davranışlarını denetleme amacı taşımaz aynı zamanda "normal" olanla "anormal" olanı birbirinden ayırarak ötekileştirme süreçlerini de üretmektedir.

Foucault ve Goffman "normal" olanın toplumsal olarak inşa edildiğini vurgulamaktadır. Goffman'ın mikro düzeyde bireyler arası etkileşimler aracılığıyla toplumsal düzeni anlamaya yönelik yaklaşımı ile Foucault'nun makro düzeyde iktidar mekanizmaları üzerinden normatif yapının nasıl kurulduğunu sorgulayan bakışının, gündelik hayatın farklı ve çok boyutlu yapısını anlamada birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Goffman ve Foucault üzerine yapılan akademik çalışmalar, bu iki düşünürün toplumsal düzenin kurulması, normalliğin sınırlarının belirlenmesi ve bireyin öznelleşme süreçleri bağlamında birbirini tamamlayıcı kuramsal çerçeveler sunduğunu ortaya koymaktadır. Ian Hacking (2004), Goffman'ın mikro düzeydeki yüz yüze etkileşim analizleri ile Foucault'nun söylem ve iktidar ilişkilerine odaklanan makro düzeyli analizleri arasında teorik bir köprü kurmayı önermekte; bu iki yaklaşımın birlikte kullanımının sosyal davranışların çok katmanlı doğasını anlamada işlevsel olduğunu ileri sürmektedir. Benzer biçimde, Speziale (2017) da Hacking' mezkur makalesini suç sosyolojisi çerçevesinde sentezleyerek, özellikle toplumsal kontrol, etiketleme ve normalleşme süreçlerinin birlikte ele alınabileceğini savunmaktadır. Leib (2017) çalışmasında, Michel Foucault'nun disipliner iktidar üzerine geliştirdiği "mikro-fizik" kavramını Goffman'ın sosyal etkileşim ve benlik performansı analizleriyle tamamlayıcı bir biçimde ilişkilendirmektedir. Yazar, Goffman'ın eserlerini kullanarak, onun etnografik analiz tarzının Foucault'nun eserlerinde

sorgulanmadan bırakılmış olan disipliner iktidara dair bazı temel soruları aydınlatmaya yardımcı olduğunu öne sürmektedir.

Nielsen (2019) çalışmasında normalliği Foucault ile Goffman arasındaki boşluğu kapatma bağlamında ele almaktadır. Yazar, çalışma/çalışma bilgisi ve egemen ilişkiler kavramlarını yeniden ele alarak, Endüstri İlişkilerinin Foucault ve Goffman'ın normallik ve sapmaya ilişkin yaklaşımları arasındaki tamamlayıcılığı fark etme fırsatı sunduğunu ileri sürmektedir. Borowski (2013) Goffman'ın mikrososyolojik açıdan etkileşimciliğin neosembolikliğini ve Foucault'nun makrososyolojik açıdan söylem analizini birleştirerek iktidar okullarını total kurumlar bağlamında değerlendirmektedir.
.

Bu çalışmanın özgün yönü, Goffman ve Foucault'nun kuramsal araçlarını yalnızca soyut düzlemde değil, gündelik hayat pratikleriyle ilişkilendirerek normallik ve iktidar ilişkisinin çok katmanlı doğasına dikkat çekmesidir. Böylece, mikro etkileşim düzenlerinden makro iktidar yapılarına uzanan bir analiz hattı kurulmakta, gündelik hayat sosyolojisinin analitik gücü ortaya konulmaktadır. Ayrıca Foucault ve Goffman'ı birlikte değerlendiren veya karşılaştıran çalışmanın az sayıda olması çalışmanın özgünlüğüne işaret etmektedir.

Çalışma, gündelik hayat sosyolojisi bağlamında Goffman ve Foucault'yu mukayese etmektedir. Bu çerçevede öncelikle normal ve iktidar kavramlarını sapma ile ilişkilendirmek suretiyle açıklanmaktadır. Daha sonra sırayla normal ve iktidarın gündelik hayat bağlamında değerlendirilmesi yapılmakladır. Akabinde gözetim ve panoptikon kavramları karşılaştırılmak suretiyle ele alınmaktadır. En sonunda Goffman ve Foucault'nun kavramlarıyla gündelik hayat pratikleri tartışılmaktadır.

1. Normal ve İktidara "Sapma"dan Bakmak

Toplumsal hayat belirli norm ve kurallar bağlamında değerlendirilmektedir. Toplumun normları aslında gündelik hayatın normalini de inşa etmektedir. Gündelik rutinlerin arkasında düzen ve devamlılık yer almaktadır. Bu düzen ile devamlılığı ve dolayısıyla normali belirleyen iktidardır. İktidarlar mevcut düzeni ya da istedikleri şekilde inşa ederken normalleri de belirlemektedir. Bir başka deyişle normalin dışı kuraldışı ya da sapma olarak kabul görmesi de kaçınılmaz olmaktadır.

Toplumsal sapma, kabul edilen sosyo kültürel kodların dışına çıkan insanlar için kullanılan sosyolojik bir kavramdır. Yani toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştiremeyen bireyler, toplumun üyeleri tarafından etiketlenmektedir. Ancak sapmaya karşı sosyolojide farklı yaklaşımlar olmuştur. İşlevselcilikte Durkheim, işlevsel bir bozukla birlikte sapmayı, toplumsal bütünleşmenin bir parçası olarak kabul etmektedir (Giddens & Sutton, 2018: 331; Geçgin, 2019: 29-30; Selçuk, 2022: 204). Çünkü sapma, yeni fikirlerin ve uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamasının yanında grup dayanışmasında bilinçli bir yaklaşımın ortaya çıkmasının da önünü açmaktadır. Burada önemli olan sapkınlık derecesidir. Sapkınlık düzeyi bir bakıma toplumsal bağlılığı ve dayanışmayı belirleyebilmektedir.

Normal ile iktidar arasındaki ilişki, genel olarak toplumsal sapma kavramı üzerinden değerlendirilir. İktidarın çeşitli saiklerle belirlediği normalliğin dışına çıkma durumu sapma olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, iktidarın ve normalin teorik ve kavramsal olarak inşası, çoğunlukla toplumsal sapma ile ilişkilidir. Sosyalleşme sürecinde belirlenen kurallar çerçevesinde düzenin sağlanması amacıyla oluşturulan normlar, bireyler tarafından zaman zaman ya da çoğunlukla ihlal edilebilir. Dolayısıyla bireylerin yaşamları boyunca toplumsal sapma davranışları sergileme olasılığı her zaman mevcuttur. Bu davranışların genellikle iki temel amacı olduğu söylenebilir. Birincisi, kişinin toplumsal kurallara uymayarak güvenilmez bir profil çizmesidir. İkincisi ise bireyin, söz konusu kuralları bir dayatma olarak görmesi ve bu dayatmaya boyun eğmeyi reddetmesidir (Becker, 2021: 21). Becker'e göre bu ikinci durum, daha rasyonel bir tercih olup aynı zamanda mevcut iktidar yapısına karşı bir direniş biçimidir. Bu çerçevede toplumsal sapma, bireylerin ve toplumların yaşamında kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmakta ve doğrudan iktidar ilişkileriyle şekillenmektedir.

Gündelik hayatta insanlar sosyal temaslarda bulunmaktadır. "İnsanlar sosyal temaslarında ötekileri anlamlandırmak için onların somut eylemlerini, sembol ve beklentilerini değerlendirmeye tabi tutmaktadır" (Tan, 2021: 2025). Somut sembol, eylem ve beklentilerin dışına çıkılması halinde normal dışı olarak kodlanması kaçınılmazdır. Normal dışının sapma derecesi toplumsal etkileşimlerinde önem arz etmektedir. Sapmanın derecesi yüksek olduğu durumlarda toplumsal düzenin işleyişinde iktidarın belirlediği sınırları zorlarken sapma davranışı göstermeyen kişiler üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Burada dikkat çeken husus, toplumsal sapma gösterenler ile göstermeyenler arasındaki etkileşimdir. Gündelik hayattaki zorunlu ya da rastgele karşılaşmalarda yoğun olarak yaşanan bu etkileşim toplumsal düzenin yeniden üretilmesine gebedir. Yeniden üretim, sapmanın derecesine göre normalleş(tir)me ya da tam tersi şeklinde tezahür etmektedir. Normalleştirmede amaç sapmayı gerçekleştiren bireyin toplumsal uyumunu tekrar sağlamaktır. İktidar, çeşitli kontrol mekanizmalarıyla toplumsal uyumu oluşturmaktadır. Burada toplumsal kurumlara önemli görevler düşmektedir (Althusser, 2019; Becker, 2021: 28). İktidar, belirlediği sınırlar çerçevesinde toplumsal kurumlar aracılığıyla normalleştirme eylemlerini yerine getirmektedir. Toplumsal kurumların yetersiz olduğu durumlarda baskı mekanizmasıyla rehabilite uygulaması oluşturulmaktadır. Ayrıca sapma, genel olarak toplumsal alanın kendisine tekabül ederken sapma çeşitlerine göre toplumsalı oluşturan alt katmanlar olarak, din, hukuk, siyaset, ekonomi, vs. alanlarına göre değişkenlik göstermektedir. Sosyal bağlama göre oluşan farklılıklar, normal ve iktidar odaklı bir düzenin parçası haline gelmektedir (Bayezıt, 2023).

Sapma her zaman vardır ve toplumlarda farklı şekillerde yaşanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bazı sapma kurallarının evrensel bir özellik taşıması gerektiğidir. Örneğin, tecavüz, hırsızlık, kadına şiddet, çocuk istismarı, vs. olayların kesin bir şekilde sapkınlık olarak nitelendirilmelidir. Ayrıca, toplumların alt katmanlarında patolojik durumlar her zaman vardır. Normallik ve iktidar ekseninde tanımlanan bu patolojik durumlar, toplumsal kurallar ve bu kuralların güncellenmesi gerektiğini ortaya çıkarsa da uzlaşmazlığın olması muhtemeldir. Dolayısıyla sabit bir sapma tanımı yapılamadığı gibi toplumdan topluma da farklılık göstermektedir.

2. Gündelik Hayata Kuramsal Bir Bakış

Gündelik hayat sosyolojisi, toplumsal gerçekliğin en sıradan ve olağan görünen yönlerine dikkat kesilen, bireylerin gündelik pratikleri üzerinden toplumun nasıl yeniden üretildiğini sorgulayan bir yaklaşımdır. Bu perspektif, makro düzeydeki yapıların ve kurumsal analizlerin gölgesinde kalan mikro düzeydeki eylemlerin sosyolojik anlamını ortaya çıkarmaya çalışır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen bu alan, bireylerin gündelik yaşantılarında anlam, düzen ve normlar üretme biçimlerini incelemeye yönelmiş; böylelikle sosyolojinin nesneleştirici eğilimlerine karşı eleştirel bir duruş geliştirmiştir (Lefebvre, 2015; Schütz, 2018).

Gündelik hayat sosyolojisi, olay örgüsünü belirli, çizgisel bir nedensellik zinciri olarak değil; sosyal aktörlerin etkileşimli olarak kurduğu ve anlamlarla ördüğü bir süreç olarak kavrar. Olaylar arasında bağlantı kurma biçimi, bireylerin toplumsal bağlam içinde yaptıkları yorumlara, beklentilere, rutinlere ve normlara bağlıdır (Schutz, 2018). Bu anlamda gündelik hayat, sadece olup bitenlerin sıralandığı bir zaman dizisi değil; sosyal dünyanın mikro dinamiklerinin ve sembolik düzeninin sahnesidir. Örneğin sabah evde hazırlanan bir kahvaltı, ilk bakışta gündelik bir rutinden ibaret görülmektedir. Ancak bu sahne içinde aile içi rollerin, cinsiyet ilişkilerinin, sınıfsal farklılıkların ve kültürel değerlerin yeniden üretildiği çok katmanlı bir anlam ağı yer almaktadır (De Certeau, 2008). Bu nedenle gündelik olay örgüleri, sadece bireyin özel hayatına değil, aynı zamanda toplumun yapısal ve ideolojik kodlarına dair de önemli ipuçları sunmaktadır.

Gündelik hayat sosyolojisi aynı zamanda bilgi üretiminin doğasına ilişkin eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Hangi olguların "önemli", hangilerinin "sıradan" sayıldığı, doğrudan ideolojik ve iktidar ilişkileriyle şekillenmektedir. Bourdieu'nün (1977) "habitus" kavramı bu noktada önemlidir: Bireylerin gündelik davranışları, farkında olmadan içselleştirdikleri sosyal yapılar tarafından yönlendirilir. Ancak bu yapı aynı zamanda bireylerin gündelik pratikleriyle yeniden üretilir ve dönüştürülür. Michel De Certeau (2008), bireylerin gündelik yaşam içinde iktidarın stratejilerine karşı geliştirdikleri küçük "taktikler"e dikkat çekmektedir. Bu taktikler, bireyin edilgen bir figür olmadığını tersine yaratıcı, uyarlayıcı ve dönüştürücü bir özne olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece olay örgüsü, sadece pasifçe izlenen bir akış değil; bireyin aktif biçimde müdahil olduğu, yorumladığı ve yön verdiği bir alan haline gelmektedir.

Gündelik hayat sosyolojisi, toplumsal olanı sıradan olana indirgemekle kalmaz aksine sıradanın içinde gizli olan yapısal, ideolojik ve kültürel öğeleri görünür kılmaktadır Olay örgülerine yaklaşımı ise bireyin sosyal dünyayla etkileşim içinde sürekli olarak anlam ürettiği ve bu anlamlar aracılığıyla toplumsal yapının yeniden kurulduğu bir süreç olarak şekillenmektedir. Bu yaklaşım, sosyolojide yapısalcı ve indirgemeci eğilimlere karşı alternatif bir okuma önerir ve toplumsal gerçekliğin çok katmanlı, dinamik ve etkileşimsel doğasını vurgulmaktadır. Bu nedenle gündelik hayat sosyolojisi, toplumsal olanı sıradanın içinde yeniden keşfetme çağrısıdır.

3. Normalin Gündelik Hayattaki Yeri

İnsanların, gündelik hayatta sergiledikleri performanslar onların benliklerini yansıtmaktadır. Kanadalı sosyolog Goffman, sembolik etkileşimciliğin önemli temsilcisi olarak kabul edilen Georg Herbert Mead'ın etkisiyle gündelik rutinlerde inşa edilen benlik üzerine durmuştur. Ona göre insanlar davranış kalıplarını yansıtacak şekilde gündelik hayatlarında performanslar sergilemek durumundadır. Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (2016) adlı çalışmasında farklı pratiklerden örnekler sunan Goffman, insanların gündelik hayat akışını dramaturji kavramıyla açıklamaya çalışır. Teatral bir metaforla gündelik eylemlerini sergileyen insanlar sahne önü ve sahne arkası olmak üzere iki farklı kimlik inşa ederler. Kimliğin inşasıyla yüz yüze etkileşimlerde beklenilen performansların sergilenmesi gerekir. Durumsal bir analizi metodolojik olarak kullanan Goffman, zaman ve mekâna göre bireylerin çoklu eylemler ve yorumlar sergilediğini söyler. Bu da onların çoklu kimliklerinin oluşumunda kendisini gösterir (Ünsaldı, 2019: 17).

Birey, gündelik yaşamında çoklu kimliklerini son olarak iki ana kimliğe indirger ve bu kimlikleri Charles Horton Cooley'in (2010) birincil ve ikincil ilişkiler kuramında belirttiği şekilde, normal kabul edilen bir biçimde kullanır. Normalin oluşumu, beklenen performansın sergilenmesiyle mümkün hale gelir. Benliğin inşasında, seyircinin performansı yorumlaması önemlidir. Goffman, restoran örneğinden yola çıkarak, garsonun iş gereği kibar bir tutum sergilemesi gerektiğini vurgular. Seyirci konumundaki müşteri ise garsonun ve restoranın genel durumunu değerlendirir. Gündelik hayatta, belirli mekânları tercih eden insanlar, o mekâna her gidişlerinde belirli kriterlerin yerine getirilmesini beklenir. "Doğal olan, etkileşim sırasında rahat ve huzurlu olmaktır; mecburiyet ise normal durumdan sapma olarak değerlendirilip ayıplanır" (2019b: 112). Goffman, gündelik karşılaşmalarda performansların sürekli olarak yeniden üretildiğini ve insanların rutinleşen davranışlarla ilerlediğini belirtir. Normalin inşası bu şekilde gelişirken insanların sahne önündeki görüntüleri de aynı düzeyde şekillenir. Sahne önündeki vitrin, bireyin dışa yansıyan yüzünü temsil eder ve bu sahneye yalnızca seyirciler tanıklık eder. Goffman, performansı sergileyen bireyin gerçek karakterinin sahne önünde olmadığını, bunun yerine sahne arkasında bireyin gerçek kimliğinin sergilendiğini

ifade eder. Kimliği davranış kalıplarıyla özdeşleştiren Goffman, bireyin doğal halinin gündelik eylemlerinin temel noktası olarak kabul edildiğini vurgular.

Gündelik hayatta insanlar, sürekli bir ilişki ve iletişim ağı içinde olduklarından rutin bir görünüm içinde olurlar. Ancak kurdukları iletişim ağı, içinde bir normallik veya anormallik barındırır. Goffman, gündelik rutinin temel etkileşimi olan normallikten yola çıkarak hepimizi normal sapkın olarak nitelemektedir (2019a; Toprak 2023: 97). Goffman, damga kuramını üretirken "normal"lik üzerinden bir açıklama yapmaya gayret etmiştir. Her iki kavramı gündelik rutinin önemli bir parçası yapan Goffman, insanların benliklerini üretirken hem damgayı hem normali aynı anda yaşayabileceğini vurgulamaktadır (2019a,: 190). Bir başka deyişle normal ve damga yapısal olarak birbirine bağlı iki parçadır. Normallik, uyumun göstergesi olmakla birlikte geleneksel toplum yapılarında daha belirgin hale gelmektedir. Goffman'a göre sosyo-kültürel unsurlarıyla yapısal olarak etkin olan uyumluluk mekanizması damgayı daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal sapmanın sınırları geleneksel toplumlarda daha keskin olmasından ötürü damgalı ve normal birey arasındaki farkın aynı oranda daha belirgin olduğu söylenebilir. Yine geleneksel toplumlarda damgalı bireyin yaşadığı deneyimin sosyo-psikolojik etkisini normalin pek anlayamayacağı bir durum ortaya çıkmaktadır (2019a: 169). Bununla beraber Goffman, normalin kolektif bir düzenin önemli bir uyumunu ve güvenini sağladığı konusunda ısrarcıdır. Gündelik etkileşimlerde uyumun belirgin olmasının önemli sağlayıcısı olarak kabul ettiği normalin, rutinleşen davranış kalıplarının inşasında da rol aldığını belirtmektedir. Ayrıca toplumsal algının temel dayanağı da bu normal görünümle olmaktadır (Misztal, 2001: 312). Çünkü normal, insanlara bir öngörü katmaktadır. Buradan hareketle insanlar normal üzerinden inşa ettikleri gündelik etkileşimlerde karşıdakini önceden tanıma anlayışıyla hareket eder.

Sosyal kontrol mekanizmasının işleyişinde rol oynayan normal, uyumlu görünümün temel alt yapısını oluşturur. Ancak her şeyde olduğu gibi uyumlu bir görünümün işlemediği durumlar da söz konusudur. Yani birey, toplum tarafından normal olarak algılanırken bunun son bulacağı noktalar farklılaşmaktadır. Suç işlemesi, engelli olması ve etnik, ırk, vs. kimliksel bir dışlanma yaşamasıyla normalin dışında kabul edilebilmektedir. Goffman için bu tür özelliklere sahip olan bireylerin damgalı olması beklenilen gündelik performansın sergilemediği anlamı taşımaktadır. Örneğin, bir babanın sosyo-kültürel kodlarla beraber babalık rollerini yerine getirmemesi onu damgalı bir duruma düşürebilmektedir. Hatta Goffman, bunu daha ileri taşıyarak toplumun kuruluşunun da kişiden beklenilen davranışların sergilenmesi üzerine olduğunu belirtmektedir. Şuraya bir açıklık getirmekte fayda var: Goffman, kişinin beklenilen davranışlarını sergilediği zaman toplumun geri kalanı tarafından kabul görmesini beklemektedir. Goffman için bu aynı zamanda ahlaki olarak zorunludur (2016: 25). Burada Goffman, damgalının kendisini damgalı hissetmeme durumuna değinmeyi de ihmal etmemektedir. Normalin dışında görülen ve sosyal pratiklerde başarısız olarak algılanan birey, asıl damgalı olanın onu toplumda damgalayanlar olduğunu pekâlâ savunabilir. Gündelik hayatta yüz yüze etkileşimde bu yoğun etiketleme yarışının çok boyutlu sebepleri vardır. Tarihsel durumdan – buna deneyim de diyebiliriz- kültürel kodlara, sosyal kurumlardan bireysel bilinçliliğe ve sosyo kültürel özelliklerden psiko sosyal gelişime kadar birçok sebep sıralanabilir. Görüldüğü gibi, son derece karmaşık olan nedenler dizisi genellikle karşılıklı damgalamaya yol açmaktadır.

Normalin dışında hareket edilmesi aktörün davranışlarında etkin birey olma sonucunu beraberinde getirmektedir. Yani birey, damgalanmayı kabul etsin ya da etmesin gündelik pratiklerinde bilinçli bir tutumu gerçekleştirmektedir. Birey, damgalanmaya razı gelerek kendini yeniden kabullendirme yolunu seçebilir. Normal olma çabası var olan sosyo kültürel sistemin normatif düzenine adapte olmak bireyi akılsal bir kapasitenin içine sokarken aynı zamanda yine aynı yolla reddedilen bir normallik anlayışını da beraberinde getirebilmektedir. İlk etapta çelişkili olsa da bu durumun toplumun karmaşıklığından meydana geldiği, normal ve damgalı olmanın sınırlarının geleneksel toplum yapılarına göre daha akışkan bir dönemde olduğu söylenebilir. Goffman'ın durumsal analizi bu akışkan halin ziyadesiyle farkındadır. Klasik sosyolojinin aksine keskin bir ayrımı reddeden Goffman, damgalının da tıpkı normal gibi özgün bir dünyası olduğu konusunda ısrarcıdır.

4. Gündelik Hayatta İktidar

Gündelik pratiklerde arka planda kendisini en fazla hissettiren toplumsal olgulardan biri iktidardır. Toplumsal düzenin önemli bir sağlayıcısı olarak iktidar, insan etkileşimlerinde de ziyadesiyle görülmektedir. Günümüz akışkan toplumlarda iktidar, somut bir varlık yerine hissedilen ve kabul edilen kültürel veya hukuksal normlarda belirmektedir. Akışkanlık Bauman'ın (2019) tanımladığı üzere modernitenin katı ve sabit yapılarının çözülüp yerini geçiciliğin, belirsizliğin ve süreklilikten yoksun ilişkilerin almasıdır. Yani bireyler aidiyet, kimlik, güvenlik gibi temel konularda kalıcı çerçevelerden yoksun bırakılmıştır. Yaşamın hemen her alanında esnekliğin, kırılganlığın ve sürekli uyum sağlama zorunluluğunun öne çıktığı toplumsal bir formasyon söz konusudur (Bauman, 2023). Örneğin, trafik ışıkları bir iktidar nesnesi olarak gündelik pratiğin önemli bir simgesidir. Örnekten yola çıkarak Fransız düşünür, Foucault'ya göre gündelik hayat ve iktidar arasındaki görülen veya derinlerde yatan ilişkisellik düzen gerilimi içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Sosyoloji literatüründe genel olarak post yapısalcı olarak kabul edilen Foucault, özne ile iktidar arasındaki ilişkide yapısal unsurların yanı sıra bireysel bilinçliliğin de olduğunu belirtmektedir. Özne, bireysel bilinçlilikte politik, ekonomik ve etik mücadelenin farkındadır. Foucault'ya göre güç, gündelik ilişkilerin temel belirleyeni olmakla beraber bilgi sahibi olmak da burada kilit rol oynamaktadır. Söylem analizinden yola çıkan Foucault, bilgi-güç-iktidar arasında ayrılmaz bir ilişki olduğu konusunda ısrarcıdır (Gros, 2015: 465; Slattery, 2015: 477-481).

Foucault, temelde iktidara değil, iktidar biçimlerine ve tekniklerine karşı bir tutum sergilerken iktidarın gündelik hayatı bu denli tahakküm altına almasını da kuvvetle eleştirmektedir. Bu iktidar modeli, bireyleri sınıflandırarak onları kimliklerine göre tanımlayarak ve onlara hem kendilerinin hem de diğerlerinin kabul etmek zorunda olduğu bir

gerçeklik kuralı empoze ederek doğrudan gündelik hayata girer. Bu yaklaşım, insanları özneler haline getiren bir iktidar türüdür (Foucault, 2014a: 63; 2012: 43). Foucault, gündelik gerçekliğin her zamankinden daha fazla baskı altına alındığı konusunda düzinelerce kitap kaleme almıştır. Bu kitaplardan biri olan Büyük Kapatılma adlı çalışmasında iktidarın delilik ve hapishane üzerinden baskı aygıtını katı bir şekilde uyguladığını anlatmaya çalışmıştır (Foucault, 2011: 211). Ona göre gündelik hayatımız üzerinde polis denetiminin giderek arttığını görüyoruz: sokaklarda, yollarda, yabancılar ve gençler üzerindeki gözetim artmakta; düşünce suçları yeniden gündeme gelmektedir. Dolayısıyla gündelik olanın sonucu siyasi bir eylemmiş gibi lanse edilmektedir. Normal, bu siyasi eylem üzerinden doğar. Yemek yeme, beslenme biçimi, sevme tarzı gibi gündelik pratikler siyasi konjonktürün belirlediği sınırlar üzerinden üretilmektedir. Gündelik hayatımızın panoptik (Foucault, 1992: 257-262) bir gözetleme anlayışıyla çevrelendiğini söyleyen Foucault, sosyal kurumların bu çevrelemede aynı zamanda bedensel kontrollerinin de yapıldığını vurgulamaktadır. Bu sosyal kurumlar ister suça bulaşmış ister akıl hastası isterse normal kabul edilsin iktidarın belirlediği normalin sınırları içinde tutmak ya da sınırları içinde değilse de normal oluncaya kadar rehabilite etmektedir. Örneğin, akıl hastaları toplumdan ayıklanır. Normal kabul edilecek seviyeye gelinceye dek kapatılmaktadır.

Gündelik pratiklerde Foucault'ya göre iktidar, uygulamalarını ortaya koyarken temelinde bir hukuksal dayanak olduğunu söyler. Bu hukuksal dayanak emri koyan ile itaat eden arasındaki normalleştirme etkileşimi üzerinden belirmektedir. Farklı kurumlar üzerinden değerlendirme yapmak gerekirse; devletten aileye, hükümdardan babaya, mahkemelerden günlük küçük cezalara kadar- toplumda egemen olan merciler aracılığıyla birey üzerinde bir iktidar biçimi uygulanır. Bu iktidar biçimi, kurallara uyanlarla uymayanlar arasında, cezalandırılanlarla cezalandıranlar arasında bir ayrım yaratarak hukukun temel prensiplerini yansıtır. Hükümdar, yasak koyan baba, sansür uygulayan veya yasaları öğreten kişi fark etmeksizin, iktidar her zaman hukuki bir çerçeve içinde tanımlanır ve yarattığı itaat etme durumuyla ifade edilir. İktidarın karşısında ister devlete ister aileye, isterse eğitim kurumlarına karşı olsun, birey itaat eden bir konumda yer alır ve bu durum iktidarın çeşitli düzlemlerindeki biçimsel benzerliğiyle uyumlu bir genel itaat etme eğilimi gösterir. Yani, yasayı koyan iktidar ile yasaya itaat eden birey arasında bir ilişki söz konusudur (Foucault, 2007: 67; 1992: 160). Normalleştirme bu ilişki ile açıklanır. Cezanın meşrulaştırılmasının hukuksal dayanağı iktidar için olmazsa olmazdır. İktidar, belirlediği ölçüde olumlu bir mekanizmayı gündelik dile yansıtmaktadır. Bu yolla yeni anlatılar üretilmekte ve iktidarın çıkarı doğrultusunda uygulanmaktadır. Foucault, bu tarz bir uygulamanın toplumun tüm kesimlerine yayılacağı ve kaba tabir edilen ruhlarda kök salacağını vurgulamıştır (1992: 140).

İktidarın gündelik ilişkilerde tahakküm mekanizmasını kurduğu bir diğer nokta da bilginin gücüdür. İktidar, insanın gündelik ilişkilerini gözlemlerken çeşitli etmenleri göz önünde bulundurarak kendince değerlendirmeler yapmaktadır. Bilginin güç ve iktidar ile derinden bir ilişkisi olduğunu söyleyen Foucault, gündelik pratiklerin bu şekilde yorumlanmaya gebe olduğunu belirtmektedir (1992: 377; 1999; 2012: 35). Ayrıca değerlendirmelerden çıkardığı sonuçların potansiyel suçluluk eyleminin önüne geçecek bir yaptırım işlevini yerine getirmektedir. Burada suçluluğun iktidarın kabul ettiği normaller üzerinden tanımlandığını vurgulamak gerekir. Bunun yanı sıra iktidar, normallerin uygulanması için gözetlemeyi cezalandırmadan daha çok etkili kullanmaktadır. Ona göre suça bulaşmış bir kişinin cezalandırılması daha kolayken normalin sınırları içinde insanları tahakküme edecek gözetlemeyi kullanmak bir hayli zordur. Cezaevi, hastaneneler (akıl), kışlalar vs. gibi mekânlarda kapatılmalar gerçekleştirilirken cezai bir uygulama söz konusudur. Ama okul, dini alanlar, kamusal alanlar, vs. gibi mekânlarda gözetleme tekniği vuku bulur. Foucault için bu kurumlar arasında nitelik açısından bir fark olmadığı gibi mimari açıdan da birbirine benzemeleri de tesadüf değildir. Başka bir deyişle iktidarın etkisini düşündüğümüz zaman, onun bireylerin en derin köklerine kadar nasıl sızdığını, fiziksel varlıklarına dokunduğunu, davranışlarına ve konuşmalarına, eğitimlerine, gündelik yaşantılarının her bir anına nasıl yayıldığını gözlemliyoruz. İktidar, varoluşumuzun en ince detaylarına kadar işleyen bir yapıya sahiptir (Foucault, 2012: 23).

Foucault, iktidarın gündelik hayatta uygulanan mikro ilişkilere odaklanırken bireyi ve onun yapısal (bedensel) olarak ince ayrıntısını ele alan bir yapısökümü anlayışına hâkimdir. O, iktidarın kullandığı temalarla nasıl bir yayılma gösterdiğini dönemsel farklılıklarla açıklamaya çalışır. 18. 19. ve 20. yy iktidar anlayışının nasıl giderek daha katı bir hal aldığını sözde özgürlük vaatlerinin yerine getirilmediği noktasında aydınlanma aklını şiddetle eleştirmektedir. Ona göre iktidar, sadece kamusal alanda değil, insanların gündelik hayatlarının özel alanına yani cinsellik üzerinde de işlediğini belirtmektedir.

5. Gözetim ve Kontrol: Panoptikon ve Total Kurumlar

Foucault'nun gözetim kuramı, bireylerin disiplin kurumları (okul, hastane, tımarhane) aracılığıyla topluma nasıl entegre edildiğine odaklanır. Bu entegrasyonu, panoptikon metaforu ile açıklar; bu modelin, sadece hapishaneler için değil, modern birçok kuruma nüfuz ettiğini ve toplumsal yaşamın her alanını panoptik gözetim yöntemleriyle etkilediğini vurgular. Foucault, panoptik gözetimin, resmi kurumların işleyişini tamamen sardığını ve gündelik yaşamın her alanında (ev, ticaret, eğlence vb.) bireylerin izlenip yönlendirildiğini belirtir. Bu durum, resmi ya da sivil otoritelerin, bireyleri disiplin altına almak ve arzu edilen toplumsal düzeni sağlamak için gözetim ve veri toplama mekanizmalarını etkili bir şekilde kullandığı bir toplumsal yapı oluşturur (Aytaç, 2023: 416-417).

Foucault için devlet aygıtı, bireylerden toplumsal kurumlara, normlara ve söylemlere kadar uzanan, birbirleriyle ilişkili ve birbirini üreten fenomenler bütünüdür. Foucault, iktidarı yalnızca devlet aygıtı, yönetici sınıf veya hegemonik yapıların bir yansıması olarak görmekle kalmaz; aynı zamanda bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde kendini gösteren, incelmiş ve mikro düzeyde işleyen süreksiz iktidar ilişkilerini de analiz eder. Bu bağlamda gözetim, iktidarın

bu ince ve sürekli ilişkiler aracılığıyla nasıl işlediğini anlamak için kritik bir unsurdur. Bireylerin izlenmesi ve denetlenmesi, bu iktidar ilişkilerinin güçlendiği ve toplumsal normların içselleştirildiği alanlar haline gelir. Gözetim, bireylerin davranışlarını şekillendiren ve toplumsal düzenin sürdürülmesine katkıda bulunan bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. (2015: 48)

Bir bireyi nasıl izlemeli, davranışlarını ve tutumlarını nasıl denetlemeli, yeteneklerini nasıl geliştirmeli, performansını nasıl artırmalı, becerilerini nasıl çoğaltmalı ve en verimli şekilde hangi alana yerleştirmelidir? (Foucault 2014b:150). Bu sorular bir bakıma iktidar alanını belirlemektedir. Bu bağlamda, birinin davranışını ve tavrını gözlemlemek, disiplin uygulamalarının bir parçasıdır. Gözetim altına tutulan birey aslında cezalandırılmaktadır. Çünkü bu gözetim, bireyin sürekli olarak izlenmesini sağlamakta ve değerlendirilen bir nesneye dönüştürmektedir. Disiplinel iktidar, bireylerin pratiklerini denetleyerek onların istenilen ya da arzu edilen bireye dönüşmesini sağlamaktadır. Bir başka ifade ile onların nasıl davranması gerektiği yönünde gerekli pekiştirmeler ile davranışlarını gözetim ve denetim aracılığıyla belli standartlara eriştirmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, bireylerin nerelerde yararlı olacağı belirlenmektedir. Birey, bu süreçler aracılığıyla kendi yeteneklerini ve performansını geliştirme çabası içine girerken aynı zamanda toplumsal normların bir parçası haline gelmektedir.

Birazdan değinilecek olan total kurumlar olan tımarhane, hastane ve hapishane gibi kurumlar, Foucault'ya göre iktidarın siyasi ve ekonomik hedeflerine hizmet eden modern kapatılma yapılarıdır. Kapatılma olgusunun iktidarın siyasi ve ekonomik amaçlarıyla ilişkisi, İspanya'da yaşanan ekonomik kriz dönemi ile ilintilidir. Bu süreçte, İspanyol hükümeti, açlık, yoksulluk ve işsizlikle mücadele eden kitlelerin potansiyel ayaklanmalarını önlemek amacıyla onları kapatma yoluna gitmiştir. Kriz sona erdikten sonra bu kitlelerin serbest bırakılması, onların ucuz iş gücü olarak yeniden toplumda yer almasını sağlamıştır. Böylelikle, iktidar, yüksek ücretler döneminde kapatılan bireyleri, ekonomik istikrar sağlamak için ucuz iş gücüne dönüştürerek, toplumsal refahı artırmaya ve olası isyanları bastırmaya çalışmıştır (2011: 12-13)

Total kurumlar, bireylerin toplumsal yaşamdan uzun süreli bir kopuş yaşadığı, katı resmi kurallar ve düzenlemelerin egemen olduğu yerlerdir. Goffman, bu kurumları beş ana kategoriye ayırır. Bu kategoriler, zararsız/muhtaç bireyler ile zararlı/tehlikeli bireylere yönelik bakım ve koruma amaçlı kuruluşlar ile ıslah etmek üzere kurulanlar, ayrıca okul ve kışla gibi varoluşsal nedenleri meşrulaştıran kurumları içerir. Goffman, bu sınıflandırmanın analitik çözümleme için yeterli olmadığını ancak yine de bir başlangıç noktası olarak kullanılabileceğini belirtir. Total kurumların ortak özellikleri yoktur; ancak Goffman, bu kategoriler altında yer alan her bir kurumun belirgin ortak unsurlar taşıdığını vurgular. Goffman'a göre, total kurumların belirleyici özelliği, modern toplumsal yaşamda bireylerin farklı mekânlarda, farklı kişilerle ve otoritelerle gerçekleştirdikleri uyum, eğlence ve çalışma pratiklerinin bu kurumlar için geçerli olmaması, bu sınırların belirsizleşmesi ve zamanla ortadan kalkmasıdır (2015).

Toplumsal hayatta farklı bireylere yönelik onları düzenleyen ve yeniden üreten total kurumlar istendik davranışların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Özellikle bu kurumların bireyin sosyal hayatta diğer bireyler ile olan iletişim ve etkileşimini azaltmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Böylelikle arızi davranışların bulaşma riskini azaltma hedefi gerçekleşmektedir. Hapishaneler, rehabilitasyon merkezleri, yaşlı bakım evleri, yatılı okullar, akıl ve ruh hastaneleri ve benzeri kuruluşlar, bireylerin toplumsal hayattan izole edildiği ve adeta "demir kafes" kurallar ile hayatın sürdürüldüğü mekanlardır. Bu mekânlar, orada kalan bireylerin kimliklerinin ve sosyal rollerinin şekillendirildiği, değiştirildiği kimi zaman da dönüştürüldüğü alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Goffman, "total kurumlar" kavramını, gözetimin örgütler aracılığıyla nasıl yürütüldüğüne dair önemli bir örnek olarak ele alır. Total kurumlar arasında hastaneler, klinikler ve hapishaneler gibi yapılar bulunur. Bu kurumlarda çalışanlar ve mahkûmların izlenmesi, iç gözetim pratiği olarak değerlendirilir. Bireyler, bir yandan bu örgütlerin bir parçası haline gelirken diğer yandan örgütün "eşya"ları olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, bireyler doğrudan bir kontrol mekanizmasına tabi tutulurlar. Goffman'ın "total kurumlar"dan bahsettiği durum, "normal" ve "sağlıklı" bireylerin yetiştirilmesi amacıyla bu kurumlarda bireylerin nasıl biçimlendirildiği veya toplumsal düzenin sağlanması için "arızalı", "hasta", "sakat" ya da "anormal" bireylerin toplumdan nasıl ayrıştırıldığına dair çarpıcı örnekler sunar. Bu durum, modern toplumlarda güç ve kontrol ilişkilerinin nasıl işlediğini anlamak açısından önemlidir. (Aytaç, 2023: 417)

Goffman ve Foucault'un gözetim ve kontrol üzerine yazdıklarında benzerliklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Foucault'nun gözetim ve iktidar anlayışı, bireylerin toplumsal normlar ve güç ilişkileri çerçevesinde nasıl denetlendiğini ve disiplin altına alındığını vurgular. Goffman'ın total kurumlar kavramı ise, bireylerin bu tür kurumsal yapılar içinde toplumdan nasıl izole edildiğini ve şekillendirildiğini ele alır. Bu benzerliğin yanında farklılaştığı hususlar da söz konusudur. Foucault, panoptik düzenler aracılığıyla bireylerin sürekli gözetim altında tutulduğunu ve bunun iktidarın işleyişine işlerlik sağladığını belirtirken Goffman, bu kurumlarda bireylerin nasıl ehlileştirildiğini ve toplumsal normlardan dışlananların nasıl ayrıştırıldığını analiz eder. Her iki düşünür, bireylerin toplumsal yaşamda nasıl kontrol altında tutulduğuna dair derinlemesine bir anlayış sunar; fakat Foucault'nun odak noktası iktidarın yayılma biçimleri ve gözetim mekanizmalarıyken, Goffman'da ise bireylerin kurumsal ortamlarda yaşadıkları deneyim ve etkileşimler vurgulanan unsurlardır.

Tartışma: Normal ve İktidar Ekseninde Gündelik Hayat Pratikleri

Normal ve iktidarın gündelik hayattaki yerini Goffman ve Foucault üzerinden ele almak gerekirse içinde bir disiplin kültürü barındırdığını belirtmek gerekir. Goffman, Tımarhaneler adlı çalışmasında bunu total kurumlar olarak

tanımlamaktadır. Foucault ise neredeyse tüm çalışmalarında bunu disiplin düzenleri olarak kavramsallaştırır (Hülür, 2009: 448). Normallik üzerine inşa edilen daha doğrusu atfedilen benlik/kimlik anlayışına karşılık bir iktidar ilişkisi vuku bulmaktadır. Normalin dışında görülen sosyal gruplar kendilerini akıl hastanelerinde, cezaevlerinde bulur. Goffman ve Foucault'nun belirgin olarak kesiştiği nokta burasıdır. Yönetimsel anlayışın iktidar üretimi sonucunda ortaya çıkan normallik Foucault'nun düşüncelerinde yer bulurken Goffman'da gündelik hayatın rutin etkileşimlerinde görülmektedir. Sosyal uygulamaların ürünü olan normallik Foucault'da bedenler ve benlik üzerine kurulan disiplin aracı olarak kabul edilmektedir. "Biyopolitik" olarak kavramsallaştırılan beden tahakkümü gündelik yaşamda kendisini hissettirir. Goffman (2016: 33), üç damga türünden biri olan bedenin dezenformasyonu üzerine iyimser bir tutum izlerken Foucault'ya göre (2007) toplumun tüm üyelerinde bu uygulama vardır.

Total kurumlar ile disiplin düzenleri, bedenlerin dönüştürülmesi ve benlik inşasında mikro sosyolojinin önemli ortak noktasını oluşturur. Yani Foucault, iktidarı tepeden belirleyici bir olgu olarak değil, ilişkisel olarak toplumun alt katmanlarında bilhassa bireysel ilişkilerini düzenleyen bir nesne şeklinde tanımlamaktadır (Akay, 2000: 13). İktidarın bu şekilde mikro ilişkiler alanına indirgenmesine karşın Goffman, etkileşimsel bir analiz yapmaktadır. İlişkisel düzenlemeleri belirleyen faktörler normallik üzerine inşa edilmiş benliklerdir. Nitekim Goffman, bu konuda çoklu benlik kavramını kullanmaktadır. Ona göre, insanların normallik algısı doğrultusunda benlikleri oluşurken zaman ve mekâna bağlı olarak bir değişkenlik söz konusudur. Foucault, mekânı iktidarın kurumları olarak tanımlarken Goffman, sahne olarak kavramsallaştırır. Burada ortak nokta, kapatılma alanlarının işleyişidir. Kapatılma alanları olarak normalliğin başat kurumları olan aile, okul ve işyerlerinin yetersiz olduğu durumlarda devreye giren hapishane ve hastaneler iktidar tarafından tercih edilmektedir. Burada önemli olan normallik dışında algılanan damgalanma durumudur (2019a). Goffman, bunu daha ileri taşıyarak damgalamanın insan ilişkilerinin tamamında olduğunu söyler. Yani herkes herkesi bir şekilde damgalaması sebebiyle "normal sapkın" kavramını kullanır. Foucault da buna benzer şekilde iktidarın tüm toplumsal ilişkilerde olduğunu vurgulamaktadır. Foucault'nun bu yaklaşımı, "normal" ve "anormal" kavramlarının toplumsal inşasını ve güç dinamiklerini sorgulamaktadır. Toplum, normları belirlerken bu normların dışındaki bireyleri izole ederek kendi kimliğini pekiştirmektedir. Bu izole edilmiş bedenler, normatif olanın tanımlanmasında bir referans noktası oluşturmaktadır. Foucault, bu bağlamda iktidarın, bedenler üzerinde nasıl işlediğini, disiplin teknikleri ve toplumun düzenini sağlama amaçlı stratejilerle ele almaktadır. Sonuç olarak, "normal" bedenler, bu iktidar mekanizmaları aracılığıyla sürekli olarak kontrol ve dönüşüm sürecine tabi tutulmaktadır. Bu durum, toplumdaki güç ilişkilerini ve normatif yapıları sorgulamak için önemli bir zemin sunmaktadır. Ayrıca, burada iktidarın hedefi sosyal uyumun geçekleştirilmesidir. Disipline edilme bu sosyal uyumla beraber kurumlar aracılığıyla sağlanır. Goffman'ın damga anlayışı da buna benzerdir (2019a: 169): "İyi bir uyumun yolu geleneksel toplumun bakış açısını benimseyenler tarafından sunulduğu için, bu yolun damgalı kişiler tarafından takip ediliyor olmasının normaller için ne anlama geldiğini sormak gerekir. Bu, bir damgaya sahip olmanın hissettirdiği adaletsizliğin ve acının hiçbir zaman bir normal tarafından tamamıyla deneyimlenemeyeceği anlamına gelir". Burada iktidar ilişkilerinin içkin bir damgalama barındırdığı söylenilebilir. Politik durumun ötesine geçen bu durum, sosyal düzenin oluşmasında önemli şekilde rol oynamaktadır.

İktidar tarafından üretilen normalliğin öznedeki karşılığı bazen sorgulanamaz hale gelirken Goffman, bireyin yaptırım kapasitesinin olduğunu vurgulamaktadır. Bilgi ve iktidar ilişkisi ekseninde bunu ele alan Foucault (1992), iktidar ve bilgi arasındaki ilişkiyi incelerken bilginin iktidar tarafından şekillendirilen bir şey olduğunu belirtir. Bu çerçevede, bilgi ile bilme kavramları arasında önemli bir ayrım yapar. Bilgi, söylem üzerinden ele alınır; bu da bilginin bireyler arasında yayıldığını ve iktidarın sürekli olarak kendini yeniden inşa ederek bireylerin ve toplumsal yapıların içinde yer aldığını ifade eder. Bu süreç, toplumsal bir norm haline gelir ve bireyler tarafından doğal bir durum olarak algılanır. İktidarın oluşturduğu bu normlar hem iktidarın etkisini genişletmesini hem de muhalefet alanlarını daraltmasını sağlamak açısından hayati öneme sahiptir. Bu durum, bireylerin toplumsal konumlarını ve kendilerini nasıl tanımladıklarını derinden etkiler (2016: 35-45; Yurdakul, 2020). Goffman için yüz yüze etkileşimler normallik konusunda etkin iken burada Goffman, gündelik etkileşimlerde kurumların rolüne değinmez. Foucault, sosyal kurumların normallik üzerinde ne denli etkili olduğu konusunda ısrarcıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada gündelik hayat sosyolojisinde önemli iki isim olan Goffman ve Foucault'un temel görüşleri ve bazı kavramları tartışıldı. Her iki düşünürün gündelik hayata ilişkin görüşlerinde birbirine benzeyen ve farklılaşan yaklaşımlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kavramsal repertuarlara bakıldığında her iki ismin de kendilerine özgün bir düşünceyi temsil ettiği değerlendirilmektedir.

Foucault, iktidar bağlamında normali ele almaktadır. İktidarlar tarafından normaller inşa edilirken bireylerin nasıl damgalandığını normal ve anormal kavramlarının iktidar ve güç ilişkisi bağlamında nasıl inşa edildiğini gözler önüne sermektedir. Goffman ise damgalamanın gündelik hayattaki yaygınlığına dikkat çekerek bireylerin nasıl dışlandığını analiz etmektedir. Damgalamanın bir toplumsal etiketleme olarak gündelik hayatın bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

Foucault, gündelik hayat ilişkilerinin her alanını iktidar ve güç bağlamında analiz etmektedir. Goffman ise gündelik etkileşimlerin nasıl kurulduğu ve ilerlediği konusunda açıklamalar yapmaktadır. Bu bağlamda birisi gündelik hayatı iktidar ile ilişkilendirirken diğeri toplumsal ilişkilerin içeriği ve karmaşıklığını açıklamaktadır.

Kavramsal olarak Foucault'un geliştirdiği panoptikon fikri ile Goffman'ın total kurumlar kavramı arasında da önemli kesişim alanları olduğu anlaşılmaktadır. Panoptikon ve total kurumlar, gündelik hayatta normal ve iktidarın anlaşılmasında ve izah edilmesinde önemli kavramlardır. Panoptikon, sürekli bir gözetim mekanizması olarak bireylerin davranışlarını düzenlemeyi hedeflemektedir. Böylelikle panoptikon iktidarın işleyişine hizmet etmektedir. Goffman, total kurumların bireyleri ehlileştirerek sosyal normlara tabi kıldığını ve dışlananları ayrıştırdığını analiz etmektedir. Aslında her iki kavram da iktidar ilişkilerinin ve sosyal kontrol mekanizmalarının bireyler üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak hem Foucault hem de Goffman'ın gündelik hayatın analizinde öne sürdüğü kavramları ve fikirleriyle önemli isimler olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal düzenin işlemesinde iktidar ve güç ilişkilerinin anlamlandırılmasında Foucault'nun fikirleri öne çıkarken gündelik hayat içeresindeki toplumsal etkileşimlerin anlaşılmasında Goffman'ın teatrel performans kavramı önemli hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akay, A. (2000). *Michel Foucault'da iktidar ve direnme odakları*. İstanbul: Bağlam.

Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, (7. Baskı), Çev. Alp T., İstanbul: İthaki.

Aytaç, Ö. (2023). Modernite, gözetim ve düzen retoriği. *İmgelem,* 7 (13), 409-438.

Bayezıt, G., (2023). *Sustalıdan klavyeye: Kavgaların değişen yüzünün sosyolojik izahı*. Ankara: Nobel Yayınları.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite,* (4. Baskı), Çev. Sinan Okan Ç., İstanbul: Can.

Bauman, Z. (2023). *Akışkan aşk: İnsan ilişkilerinin kırılganlığı üzerine,* (2. Baskı), Çev. Işık E, İstanbul: Ayrıntı.

Becker, H. (2021). *Hariciler,* (5. Baskı), Çev. Şerife G., ve Levent.Ü., Ankara: Heretik.

Borowski, A. (2013). Erving Goffman and Michel Foucault: discourses analysis. *International Letters of Social and Humanistic Sciences,* 1, 19-27.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cooley, C. H. (2010). *Human natüre and the social order*. New York and London: Routledge.

DE Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi ı: Eylem, uygulama, üretim sanatları.* Çev. Lale A. Ö., Ankara: Dost Kitabevi.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu.* Çev. Mehmet Ali K., Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi*. Çev. Veli U., İstanbul: Birey.

Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. (2. Basım), Çev. Hülya U., T., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2011). *Büyük kapatılma.* (3. Basım), Çev. Ferda K. ve Işık E., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü.* (3. Basım), Çev. Işık E., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2014a). *Özne ve iktidar*. (4. Basım), Çev. Işık E. ve Orhan A., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2014b). *Siyasi aklın bir eleştirisine doğru: Özne ve iktidar, seçme yazılar 2*. Çev. Orhan A., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2015*). İktidarın gözü, seçme yazıları 4.* (4. Basım), Çev. Işık E., İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2017). *Klasik çağda deliliğin tarihi: akıl ve akıl bozukluğu*. Çev. Mehmet Ali K., Ankara: İmge Kitabevi.

Geçgin, E. (2019). *Sapma ve suç sosyolojisinde teorik güzergâhlar. (*E. Geçgin, der.). Kenardakiler: Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar, Ankara: Heretik: 25-85.

Giddens, A. ve Sutton, P, W. (2018). *Sosyolojide temel kavramlar.* (3. Baskı), Çev. Ali E., Ankara: Phoenix.

Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler.* Çev. Ebru A., Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2016). *Günlük yaşamda benliğin sunumu,* (3. Baskı), Çev. Barış, C., İstanbul: Metis.

Goffman, E. (2019a*). Damga; örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar.* (4. Baskı), Çev Şerife G., Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2019b). *Etkileşim ritüelleri:Yüz yüze davranış üzerine denemeler.* (2. Baskı), Çev. Adem B., Ankara: Heretik.

Gros, F. (2015). *Derslerin bağlamı, M. Foucault, öznenin yorumbilgisi.* Çev. Ferda K., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. 429-469.

Hackıng, I. (2004). Between Michel Foucault and Erving Goffman: Between discourse in the abstract and face-to-face ınteraction*. Economy and Society,* 33(3), 277–302.

Hülür, H. (2009). Faşist olmayan varolma biçimlerinin olanakları üzerine: Michel Foucault'da normalleşme, benlik ve etik. *EKEV Akademi Dergisi*, 13 (40), 446-471.

Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi I,* (Üçüncü Baskı), Çev. Işık E., İstanbul: Sel.

Leib, R. S. (2017). Spaces of the self: Foucault and Goffman on the micro-physics of discipline. *Philosophy Today,* 61(1), 189-210.

Mısztal, B. A. (2001). Normality and trust in Goffman's theory of interaction order. *Sociological Theory,* 9 (3), 312-324.

Nilsen, A. C. E. (2019). *Making sense of normalcy: Bridging the gap between Foucault and Goffman.* Institutional Ethnography İn The Nordic Region, London: Routledge, 88-100.

Schütz, A. (2018), *Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler.* Çev. Adnan A. ve Seyda K., Ankara: Heretik.

Selçuk, N. (2022). Suç etiyolojisi perspektifinde suçlulara yönelik algının değerlendirilmesi: Adıyaman Üniversitesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10 (130), 198-214.

Slattery, M. (2015*). Sosyolojide temel fikirler, (*8. Basım), Çev. Ümit T., Bursa: Sentez.

Speziale, T. (2017). Hacking`S `between Goffman and Foucault´: A theoretical frame for criminolog. World Academy of Science, Engineering and Technology. *International Journal of Law and Political Sciences,* 11 (7), 1804-1808.

Tan, M. (2021). Kültürel sermayenin kişilerarası ilişkilere etkisi: Bourdieu'cu bir yaklaşım", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10 (3), 2016-2037.

Toprak, M. (2023). *Bir mekânın gündelik hayatı: Farklılıklarla yaşayabilmek*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

Ünsaldı, L. (2019). *Takdim,* E., Goffman, damga; Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar (4. Baskı) Çev. Şerife G., Ankara.

Yurdakul, H. (2020). Michel Foucault, postmodernizm ve bilgi. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* 6 (34), 14-32.

EXTENDED ABSTRACT

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

NORMAL AND POWER: ERVİNG GOFFMAN AND MİCHEL FOUCAULT COMPARİSON İN THE CONTEXT OF SOCİOLOGY OF EVERYDAY LİFE

Introduction and Research Purpose: In everyday life, human interactions and social order are shaped by specific norms that regulate behavior, expectations, and relationships. Social life constructs a coherent structure within itself, in which routines, interactions, and contacts are organized according to certain explicit and implicit rules. Even situations that appear contradictory, chaotic, or exceptional within this framework are often observed to rest on a particular underlying order. From this perspective, both order and disorder in everyday life are not random but are socially produced and sustained through ongoing practices. Everyday interactions take place within broader social contexts and are deeply embedded in power relations, where individuals continuously negotiate meaning, identity, and legitimacy. These power relations influence how norms are internalized, how deviance is defined, and how individuals manage impressions in social encounters. Within the sociology of everyday life, Michel Foucault and Erving Goffman stand out as two influential thinkers who approach these dynamics from different yet complementary perspectives. Foucault emphasizes the diffuse and productive nature of power, highlighting how discipline, surveillance, and normalization operate through everyday practices. Goffman, on the other hand, focuses on face-to-face interactions, examining how individuals perform roles, manage stigma, and maintain social order in micro-level settings. This study aims to analyze and compare their conceptual frameworks in order to develop a deeper understanding of how power, norms, stigmatization, and interactional dynamics shape everyday experiences and social order.

Literature Review: Foucault examines norms primarily in the context of power, focusing on how norms are produced, institutionalized, and enforced by authorities and dominant knowledge systems. He analyzes how individuals are categorized, regulated, and often stigmatized through the construction of the concepts of the "normal" and the "abnormal." From this perspective, stigmatization is not merely a social reaction but a systematic outcome of power relations embedded in everyday practices. Foucault investigates the presence of power in all aspects of everyday relationships, questioning how notions of normality and deviance are socially constructed and maintained through discourse, surveillance, and disciplinary mechanisms. As society defines and stabilizes norms, it reinforces its collective identity by isolating those who fall outside these boundaries, transforming marginalized individuals into reference points that indirectly define what is considered normal. In this context, Foucault emphasizes how power operates directly on bodies through disciplinary techniques such as observation, regulation, and normalization, all aimed at sustaining social order. Goffman, by contrast, approaches stigmatization at the micro level of social interaction. He emphasizes the everyday processes of exclusion and labeling that individuals encounter in face-to-face encounters. Focusing on impression management, Goffman examines how individuals cope with stigma, conceal or negotiate spoiled identities, and perform socially acceptable roles. His theatrical metaphor highlights how individuals adapt their behaviors to social expectations, audiences, and perceived judgments in different social settings, revealing how social order is continuously enacted through interaction.

Methodology and Findings: This study discusses the fundamental views and concepts of Goffman and Foucault within the sociology of everyday life. It becomes evident that both thinkers have similar and different approaches to everyday life. While Foucault addresses the normal in the context of power, Goffman focuses on the prevalence of stigmatization and the exclusion of individuals. Foucault argues that power relations exist in every area of everyday life, while Goffman analyzes how everyday interactions are constructed and evolve. In this regard, Foucault relates everyday relationships to power, whereas Goffman explains the content and complexity of social relationships. Conceptually, significant intersections exist between Foucault's idea of the panopticon and Goffman's concept of total institutions. The panopticon functions as a continuous surveillance mechanism aimed at regulating individual behaviors, while Goffman analyzes how total institutions subject individuals to social norms and separate those who are excluded. Both concepts highlight the effects of power relations and social control mechanisms on individuals.

Conclusions and Recommendation: In conclusion, both Foucault and Goffman present important concepts and analytical tools for understanding the complexity of everyday life. Foucault's ideas regarding power, discipline, and power relations are particularly effective in explaining how social order is produced, regulated, and sustained through institutions, norms, and knowledge systems. His approach highlights the ways in which individuals are shaped by broader structural forces that operate subtly within daily practices. In contrast, Goffman's concept of theatrical performance becomes crucial for comprehending the dynamics of face-to-face interactions in everyday life. By focusing on impression management, role performance, and the negotiation of social identities, Goffman reveals how social order is continuously enacted and reproduced at the micro level. Together, these perspectives demonstrate that everyday life cannot be fully understood through either macro or micro analysis alone. Therefore, future studies are encouraged to explore how macro-level power structures emphasized by Foucault and micro-level social performances emphasized by Goffman jointly shape individual experiences. Such analyses may be particularly fruitful in examining modern institutions such as schools, hospitals, workplaces, or digital platforms. A synthesis of their frameworks can offer a richer and more nuanced understanding of how everyday life is constructed, regulated, and maintained.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar *Responsible/Corresponding Author*	Murat TOPRAK
Makalenin Başlığı *Title of Manuscript*	NORMAL VE İKTİDAR: ERVİNG GOFFMAN VE MİCHEL FOUCAULT'NUN GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI
Tarih *Date*	30.12.2025
Makalenin türü **(Araştırma makalesi, Derleme vb.)** Manuscript Type (Research Article, Review etc.)	Araştırma Makalesi

Yazarların Listesi / *List of Authors*

Sıra No	**Adı-Soyadı** *Name - Surname*	**Katkı Oranı** *Author Contributions*	**Çıkar Çatışması** *Conflicts of Interest*	**Destek ve Teşekkür (Varsa)** *Support and Acknowledgment*
1	Mehmet TAN	%50	Yoktur	
2	Murat TOPRAK	%50	Yoktur	